

DÖRT KUTSAL KİTAP VE AHİLİK ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ETİK VE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINDA ETİK EĞİTİMİ*

Doç.Dr. Muhammet BEZİRCİ**
Müveddet KONUŞKAN BAYRAKTAR***

385

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Haziran 2015; 17 (2): 385-412

ÖZ

Bu çalışmada İnsanlığın var olduğu düşünülen yüzyıllardan bu yana; toplumların, sosyal, kültürel, ekonomik ve daha birçok yönüne etki etmiş, batıdan doğuya tüm insanlar tarafından kabul görmüş ve rehber kabul edilmiş, dört büyük kitap olan; Zebur, Tevrat, İncil ve Kuran'ın insan doğasında olması gereken erdemli ve etik davranışlar ile ilgili açıklamaları ortaya konulacaktır. Ayrıca batı felsefesinin başlangıç noktasını oluşturan ve daha sonra doğuda İslam felsefesine de kaynak olan Platon ve Aristoteles gibi idealist düşünürlerin kendi felsefelerinin teolojik boyutunda savundukları erdem ve etik ile ilgili görüşleri açıklanacaktır. Geçmişten günümüze var olan bu kaynaklardaki erdem ve etik davranış ile açıklamalar ile günümüz Muhasebe Meslek Etiğinin temelini oluşturan ve IFAC bünyesindeki Muhasebe Meslek Mensupları için Uluslararası Etik Standartları Kurulu tarafından yayınlanan "Muhasebe Meslek Mensupları için Etik Kuralları" hem içerik hem de eğitim süreci olarak benzer ve farklı yönler ortaya konularak insanlığın ilk evrelerinden günümüze etik ve etik eğitimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Etik, ahilik teşkilatı, Muhasebe etiği

JEL Sınıflandırması: B15, I21, K10, N10

COMPARATIVE ETHICS WITHIN THE FRAMEWORK OF FOUR HOLY SCRIPTURE AND AHI COMMUNITY AND FOR ACCOUN- TANT ETHICS EDUCATION

ABSTRACT

This study will present the essentials of ethical and virtuous human behaviour as put forward by the four sacred revelations: the Psalms, the Old and New

* Makale gönderim tarihi: 01.04.2015; kabul tarihi: 05.05.2015

** Selçuk Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, mbezirci@selcuk.edu.tr

*** Sağlık Bakanlığı Eğitim Dairesi, muveddet.bayraktar@saglik.gov.tr

Testaments and the Quran. Having influenced the social, cultural, economic and various other aspects of societies, these sacred books have universally been recognised as guides since early humanity. Moreover, having given birth to Western philosophy and having served as inspirings our ceals of or Islamic thought, the specific theological aspects that support virtue and ethics in the philosophies of the idealist thinkers Plato and Aristotle will also be explained. Acomparative analysis of the explanations of virtue and toethical behaviour in these timeless sources and the “Ethical Rules for Accountants” that constitute the basis of contemporary Professional ethics of accountancy issued by the International Board of Ethical Standards forAccountants, a subsidiary organ to the International Federation of Accountants (IFAC), will be carried out. Accordingly, the similarities and differences in ethics and ethical training since early humanity will be examined.

Keywords: Ethics, Ahi Guild, Accountancy Ethics

JEL Classicification: B15, I21, K10, N10

1. GİRİŞ

Etik; yüzyıllarca toplumlara yön veren tüm otoritelerin belli kurallar çerçevesinde üzerinde çalıştığı ve üzerinde çalıştığı bu kurallar sayesinde bireysel ahlaki yapının anlamlandırılmaya çalışıldığı bir disiplindir. İnsanlığın var olduğu düşünülen tarihlerden bu yana, önce kutsal kitaplardaki bağlayıcı kurallar sayesinde dinin, etik konularla ilgilenen ve teolojik konularda da çalışmalar yapan felsefeciler ile felsefenin, doğu toplumlarından batı toplumlarına tüm bürokratik yapıların kapsamı içerisinde yerini almış ve bu yapılar tarafından her zaman korumuş olması etik disiplininin önemini vurgulamaktadır.

Ahlak; toplumun geneli için iyi sonuçlar ortaya koyan, doğru ve yanlışın ayrımının yapılabilindiği, doğrunun seçilmesine yönlendiren, dürüst ve erdemli bir yaşantı için uyulması gereken kurallar bütünüdür. Etik ise; tüm bu kuralların teorik ve kavramsal disiplindir. Şöyle ki Etik; doğrunun ve yanlışın ne olduğu, iyi ve kötü ayrımının nasıl yapılacağı sorularına kavramsal cevap arayan felsefi bir disiplindir.

Ahlak; sağlıklı bir cemiyet hayatı oluşması açısından oldukça önemlidir. Toplumsal güven, toplumsal huzur, toplumsal adalet, toplumsal mutluluk ve dolayısı ile toplumsal kalkınmanın vazgeçilmez parçası olan ahlak; iş yaşantısının da olmazsa olmazları arasındadır.

Henüz İnsanlığın ilk var edildiği dönemlerde bile din vasıtası ile etik davranışlar ortaya konulmuş ve bazı yaptırımlar ile normlara dönüştürülmüştür. Dini açıdan; ilk insana kadar uzanan etik kurallar ve etik

eğitiminin geçmişi oldukça köklüdür. Anadolu’da da Ahilik teşkilatlarında sireten terbiye edilmiş kişiler zahiren de hedeflenen mükemmelliğe ulaşmaları için mesleki konularda da ehil kişilerce yetiştirilmekte idiler. Diğer tüm dinlerde de benzer etik davranışlar üzerinde durulmuştur. IFAC etik kriterleri içerisindeki, dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve gerekli özen, gizlilik, mesleki davranış gibi etik davranışlar ile dini otoritelerin, felsefe tarihinde ise; Sokrat’a kadar uzanan etik kuramların arasındaki tutarlılık dikkat çekicidir. Özellikle kutsal kitaplar; günümüzde kabul görmüş etik kuralları kapsadığı gibi bu etik kuralların dışında da erdem ve etik davranışı teşvik edici birçok emir ve nehiyeler ortaya koymaktadır. Tüm bu kutsal kitapların, orta çağa kadar uzanan idealist felsefecilerin, Anadolu da Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatlarının sürekli üzerinde durdukları ve toplumun genelinde bir yaşantı haline getirmeye çalıştıkları bu kadar etik kuralların olması Etik disiplininin toplum açısından önemini ortaya koymaktadır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Kutsal kitaplardaki ilahi emirler ile günümüz etik kuralları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde herhangi bir eser bulunamamıştır. Bu nedenle ilgili çalışma alanında özgündür. Etik eğitimi konusu ile ilgili çalışma ise yok denecek kadar sınırlıdır.

Etik eğitimi ile ilgili olarak Ünsal tarafından sürekli ve etkin bir eğitim modeli vurgulanmıştır (Ünsal 2009,409).

Bayraktaroğlu tarafından yapılan çalışmada üniversitelerde etik eğitime yeterince önem verilmediği bu nedenle kurulacak bir etik kurulu çerçevesinde etik eğitim organizasyonlarının yararlı olacağını belirtmiştir (Bayraktaroğlu 2005, 308).

3. ETİK TEMEL KAVRAMI

Etik sözcüğü köken olarak eski Yunanca bir sözcük olan ethos sözcüğünden gelir. Bu sözcüğün kökeninde ethika sözcüğü vardır. Buradaki ethika sözcüğü, ethos sözcüğünün çoğulu olan “ethe’ye ilişkin konular” anlamına gelmektedir. Ethos’ un çoğulu olan ethe, en eski anlamı ile “canlı bir varlığın mekânı, ‘hep gittiği, sığındığı yer’ anlamına gelmektedir. Ethe’nin tekili olan ethos sözcüğü de karakter, huy anlamına gelmektedir. Daha sonra Batı dillerinde bir felsefe disiplininin adı olması, tekil olarak kullanılan ethos sözcüğündeki ‘karakter’ anlamına dayanmaktadır Kökeninde karakter, huy anlamını taşıyan ‘etik’ sözcüğü aslında kişiye bağlı, kişi ile ilgili bir durumu, kişiye özgü bir yanı

ifade etmektedir (İyi 2012, 28). Bu anlamda bir kişinin ethos 'undan, yani "ahlaksal karakteri"nden söz edildiğinde, bundan anlaşılması gereken ahlaksal bakımdan o kişiyi o kişi yapan niteliğidir. Dolayısıyla kişiyi etik açıdan değerlendirmek, her durumda, o kişiye ilişkin bir ahlak yargısı vermekle özdeştir (Güçlü ve diğerleri 2008b, 479).

Etik en genel anlamıyla "İyi'nin, iyi olanın, iyi davranışların doğasını, özünü ve kaynaklarını araştıran; "İnsan için iyi bir yaşam ne tür bir yaşamdır?", "Nasıl bir yaşam yaşamaya değerdir?", "Doğru bir yaşam sürmek için hangi seçimlerin yapılması gereklidir?" türünden sorular eşliğinde "Nasıl yaşamalı?" sorusuna yanıt arayan geleneksel felsefe dalıdır. İnsanın dünyadaki varoluş amacına odaklanarak insan doğası için iyi olanla kötü olanın neler olduğunu belirginleştiren; her durumda varoluşla ilgili doğru ilke ve bilgilere ulaşarak yeni etik anlayışları önermek amacı ile yürütülen ussal ve eleştirel sorgulama biçimidir. Etik disiplini insanın ahlaksal sorumlulukları ile toplumsal yükümlülüklerini ortaya koyar (Güçlü ve diğerleri 2008a, 479). Bu durumda etik insan ve toplumla birebir ilişkilidir.

3.1. Etik Ahlak İlişkisi

Arapça "huy", "mizaç", "karakter" anlamına gelen "hulk" sözcüğünden türemiş olan ahlak terimi; insanın başka varlıklarla belirli normlar çerçevesinde gelişen ilişkiler toplamını, insanın bu ilişkileriyle varlıklara yönelik eylemlerini düzenleyip anlamlandıran norm, ilke, kural ve değerler bütününe ifade eder (Baydar 2004,15). Tarihte ilk defa Latin felsefeci ve devlet adamı Cicero tarafından Ahlak teriminin karşılığı olarak kullanılan "moralis" sözcüğü ise eski Yunancadaki ethikos sözcüğünden türemiştir. "Ahlak ile Etik" (moralis/ ethics), "Ahlaksal ile Etiksel" (moral/ethical), "Ahlak Felsefesi ile Etik" (moral philosophy/ ethics) sözcüklerinden görüleceği gibi, hem batı dillerinde hem de Türkçe 'de çoğunlukla birbirlerinin yerine geçebilen terimler olarak algılanmaktadır. Oysa birçok felsefeci, etik ile ahlakı özdeş algılamının yanlış olduğunu düşünmektedir. Nitekim bu düşünürlere göre dar anlamıyla etik ve ahlak arasında bilim felsefesi ile bilim arasındaki çok benzeyen bir ilişki söz konusu olduğundan, "etik" sözcüğünün anlamı "ahlak" a göre çok daha geniştir ve ahlakın kapsama alanının dışında kalan pek çok ilke, tutum ve davranışı da içermektedir (Güçlü ve diğerleri 2008d, 502-503).

Batı düşünce tarihinde bir ahlak öğretisi geliştiren ilk filozof Sokrates'tir. Sokrates'in ahlak öğretisi eudaimonist (mutlulukçu) bir öğretilerdir. İnsanın en yüksek iyisinin mutluluk olduğunu savunan Sokrates, bilgisel doğru ve iyinin de kişiyi mutluluğa götüren özdeş tamam-

layıcılarıdır. Dolayısı ile Sokrates'in bilgi öğretisi ahlak öğretisini içine alacak şekildedir. Sokrates, insanın kaderini etkileme gücüne sahip, bir tür tanrısal ve ruhsal varlık olan daimon denilen bir şeye inanır ve her insanın bir daimonu vardır. İnsan kendi daimonu ve doğası ile uyum içinde olabildiği sürece mutlu olacaktır. Mutluluk ise kişinin bedensel ve ruhsal yönden kendini düzene sokması ile yani ahlaklı olması ile mümkündür (Özlem 2014, 47). Bu açıdan Sokrates'in etik ahlak ilişkisine göre, bilgelik, ahlaklı olmayı, ahlaklı olmak etik kurallara uygun erdemli yaşamı, erdemli yaşam ise en yüksek iyi olan mutluluğu beraberinde getirecektir.

İnsanlar adil iş yapa yapa adil, erdemli iş yapa yapa erdemli, ölçülü işler yapa yapa ölçülü olurlar (Aristoteles 2014, 1105b, 34.). Aristoteles; Nikomakhos'a Etik kitabındaki bu açıklaması ile etik davranışların ahlak kurallarını da kapsayacak genişlikte olduğunu vurgulamıştır. Aynı eserde insanların etik davranışları bir zorunlukla ve belli kural çerçevesinde uygulansalar da; zamanla bu etik kuralların kişinin ahlaki karakteri haline geleceğini açıklar. Ahlak bu açıdan etik davranışların içinde yer alır.

3.2. Etik Erdem İlişkisi

Erdem insanı ruhsal açıdan yetkinliğe ulaştıran ahlaksal iyilerin tamamıdır. Felsefe tarihinde erdeme ilk yer veren filozof Sokrates'tir. Sokrates'e göre insanın nihai amacı olan mutluluğa ulaşmanın tek yolu erdemli yaşamı sonuna dek sürdürmesi ve bu idealinden vazgeçmemesidir. Bütün insanlar doğaları gereği her zaman mutlu olmayı amaç edindikleri için hiç kimsenin bilerek ve isteyerek erdemsiz davranışlarda bulunmasına, bilerek kötülük yapmasına imkân yoktur. Dolayısı ile bütün kötülüklerin kaynağı bilgisizlik olduğu için Sokrates temelde tek erdem bilginin olduğunu savunmuştur (Güçlü ve diğerleri 2008e, 479). Erdem olarak alınan bilgi ise iyi olmalı kişiyi iyi hale getirmeli ve kişinin yaşantısını iyileştirmelidir. İnsanın neyin iyi neyin kötü olduğuna dair kazanması gereken gerçek bilgi ise kişinin kendisine ait bilgidir (Platon 2014, 40). Bu açıdan bakıldığında bilginin etik davranışın merkezinde olduğu söylenebilir. Etik davranışlar öğrenilebilir davranışlardır. Yine Sokrates, Gorgias ile yaptığı söyleşilerden birinde; erkek ya da kadın fark etmez, insan erdemli ve doğru ise mutlu, erdemsiz ve yanlışsa mutsuzdur tespitinde bulunmuştur (Platon 2001,81).

Baydar'ın Erdemir ve Oğuz'dan aktardığı bilgiye göre ise; erdem toplum tarafından değerli kabul edilen karakter özelliği; erdem etiği bireyi belirli davranışlara yönelten karakterine uygun motifleri önemlerine göre ilkelerin önüne koymaktır (Baydar 2004b, 12).

Erdemin insanın manevi yönü ile ilgili olması etik davranışlarının kişinin inanç sistemi ile de doğrudan alakalı olduğu sonucunu doğurur. Aynı zaman da yukarıda belirtildiği gibi özellikle Sokrates ve öğrencisi Platon'un erdemin gerçek anlamda kişinin kendisi ile ilgili olan bilgiye ulaşmasıdır, kendilik bilgisidir şeklindeki söylevleri tasavvuftaki “İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, sen kendini bilmezsen, ya nice okumaktır” (Yunus Emre 2010,52) tespiti ile örtüşmektedir. Netice de antik yunan felsefecilerinin de İslam âlimlerinin de erdem ile ilgili üzerinde durduğu en önemli nokta gerçek erdemin kişinin kendisinin farkında olması kendisi ile ilgili bilgiye ulaşması ve kendi yetkinliğini sağlamasıdır. Etik davranış bu noktada erdemi içine almaktadır. Kişinin kendini bilmesi doğruluk ve dürüstlikle yaşamayı hayatının sonuna kadar sürdürmeye gayret etmesi bireysel etik davranışın yerleşmesi anlamına gelmektedir. Her bir bireyin etik davranışının ortalaması, dolayısı ile ortalama toplumsal etik davranış düzeyini belirleyecektir. Toplum ailelerden, aileler ise bireylerden meydana gelir. Bireysel erdemlilik toplumsal erdemliliği de beraberinde getirecektir.

3.3.Etik İş Ahlakı İlişkisi

İş ahlakı; iş dünyasındaki tutum ve davranışları yönlendiren, iş dünyasındaki paydaşlara bu tutum ve davranışlar konusunda rehberlik eden ahlaki standart ve prensiplerin toplamıdır.

Ülkemizde genel olarak hem “ahlak” ve “iş ahlakı” hem de “etik” ve “iş etiği” kavramları kullanılmaktadır. İngilizce literatürlerde “businessethics” olarak kullanılan terim Türkçeye genel olarak “iş etiği” ya da “İş ahlakı olarak çevrilmektedir. İş ahlakı; aşağıda belirtilen şu gruplar arasındaki ilişkiyi ifade eder (Özdemir 2009, 308). Bu ilişkiler aşağıdaki gibi çeşitlendirilebilir:

- İşletmeler arasındaki ilişkiler,
- İşletme yöneticileri ile çalışanları arasındaki ilişkiler,
- İşletme çalışanlarının kendi aralarındaki ilişkiler,
- İşletme ile müşterileri arasındaki ilişkiler,
- İşletme ile tedarikçiler arasındaki ilişkiler,
- İşletme ile kamu yönetimleri arasındaki ilişkiler,
- İşletme ile çevresel faktörler arasındaki ilişkiler
- İşletme ile diğer kuruluşlar (kredi kurumları, sendikalar, sivil toplum örgütleri vb.) arasındaki ilişkiler.

İş ahlakının temel öğeleri ise “Çalışma Ahlakı”, “Meslek Ahlakı”, ve “İşletme Ahlakı” şeklindedir (Özdemir 2009, 304).

3.3.1. Çalışma Ahlakı

Toplumdaki bireylerin işe ve çalışmaya karşı sahip oldukları tutum ve davranışların tamamıdır. Çalışma ahlakı toplumdaki farklılıklar göstereceği gibi aynı toplumun farklı kesimlerinde de değişkenlik gösterebilir. Bazı toplumlar çalışkanlığa ve işe yararlığa oldukça fazla önem verirken bazı toplumlar genel olarak işten kaçan tembellik gösteren çalışma ahlakına sahiptirler. Ailesel olarak genetik yatkınlıkla genel olarak aynı tip çalışma ahlakına sahip bireyler yetiştirilse de eğitim sayesinde çalışma ahlakı iyileştirilip düzeltilebilir (Arslan 2012, 108).

3.3.2. Meslek Ahlakı

Meslek ahlakı, meslek mensuplarının izlemesi gereken ahlaki ilkelere dir. Bir mesleği icra ederken uyulacak kurallar bütünüdür. Muhasebeci iş ahlakı, avukatlık iş ahlakı gibi. Çalışma ahlakı ülkeden ülkeye toplumdaki topluma değişiklik gösterebildiği halde meslek ahlakı evrensel bir yapıdadır. Genel olarak bir mesleğin ahlaki prensipleri tüm dünyada aynıdır (Özdemir 2009, 306).

3.3.3. İşletmecilik Ahlakı

İşletmecilik ahlakı, işletme olarak kurumun sahip olduğu ahlaki prensiplerdir. İktisadi alanda faaliyette buluna tüm işletmelerin kendine özgü belli ahlaki ilkeleri ve kuralları vardır. İşletmeler tüm iş paydaşlarına (çalışanlarına, müşterilerine, çevreye, tedarikçilerine ve toplumun tümüne) bu ahlaki ilkelere uygun davranmak zorundadırlar (Arslan 2012, 132).

4. ETİK KAVRAMININ TARİHSEL SÜRECİ

Etik anlayışının tam olarak hangi zaman diliminde başladığı bilinmese de dünyada birbirinden farklı birçok toplumda çok eski çağlardan beri etik anlayışın var olduğu bilinmektedir. İnsanlık tarihi, dinler tarihi ve felsefe tarihinde ortaya konulan bulgular bu etik anlayışın varlığını kanıtlar niteliktedir.

Etik; ilk defa M.Ö.4. yy. da Aristoteles tarafından kuramsal felsefeden ayrılarak ayrı bir felsefe disiplini haline getirilmiştir. Aristoteles; iyi, erdem, özgürlük, mutluluk gibi sözcükleri kavram yapısına kavuşturduğu için etiğin kurucusu kabul edilir (MEB 2006, 3).

4.1. Etik Kuralların İnsanlık Tarihindeki Yeri

Etik her ne kadar kavram olarak Aristoteles ile başlamış olsa da aslında etik kurallar İnsanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insanlık “etik dışı davranış” la başlamıştır. “Dedik ki: Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikinizde ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz”. “Nihayet şeytan ona vesvese verdi. Şöyle dedi: Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?”. “Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan yediler. Hemen ayıp yerleri kendilerine açılıp görünüyordu. Ve üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar. Âdem Rabbinin emrinden çıktı da şaşırды (Kuran-ı Kerim,2/35,20/120,20/121). Kuran-ı Kerim’in Bakara ve Taha surelerinden alınan bu ayetlerde görüleceği üzere verilen sözde durulmaması ve yasak meyveden yenilmesi ile etik kurallara aykırı olarak sadakatsizliğin ilk örneği yaşanmış olmakta ve insanoğlunun dünya serüveni de böylece başlamış olmaktadır. Yine “Bunun üzerine şeytan onların ayağını oradan kaydırды ve cennet yurdundan çıkardı. Biz de birbirinize düşman olarak inin, orada sizin için belirli bir vakte kadar bir karar yeri ve bir nasip vardır dedik” (Kuran-ı Kerim, 2/36) ayeti ile de etik dışı davranışların cezai yaptırım ile karşılık bulması dikkat çekmektedir. Kuran-ı Kerim’de ki bu ayetler; etik dışı davranışların dünyaya gönderilme ile karşılık bulması, sözünde durma ve sadakat gibi hem etik hem de erdemli davranışın ne derece önemli olduğunu göstermesi açısından dikkat çekmektedir.

Âdem’in çocukları Habil ve Kabil arasında yaşananlar, Kabil’in Habil’e duyduğu kıskançlık ve ilk cinayet dünya tarihinde her zaman bir ahlaki sapma olarak değerlendirilmiştir.

Bu olaylar; Kuran-ı Kerim de “Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat. Hani birer kurban sunmuşlardı da birisinden kabul edilmiş diğerinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen kıskançlıkta yemin ederim ki seni öldüreceğim dedi ve diğeri de Allah ancak takva sahiplerinden kurban kabul eder dedi.”(Kuran-Kerim, 5/27) şeklindeki ayet ile ahlaki sapma ve etik dışı davranışlardan olan kıskançlık ortaya konulmuştur. Tevrat ’da da aynı şekilde “Âdem karısı Havva ile yattı. Havva hamile kaldı ve Kayin’i doğurdu. «Rabbin yardımıyla bir oğul dünyaya getirdim» dedi. Daha sonra Kayin’in kardeşi Habil’i doğurdu. Habil çoban oldu, Kayin ise çiftçi. Günler geçti. Bir gün Kayin toprağın ürünlerinden RAB’ be sunu getirdi. Habil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. Rab Habil’i ve sunusunu kabul etti. Kayin’le sunusunu ise reddetti. Kayin çok öfkeleni, suratını astı. Rab Kayin’i, «Niçin öfkelenin?»

diye sordu, «Niçin surat astın? Doğru olanı yapsan, seni kabul etmez miyim? Ancak doğru olanı yapmazsan, günah kapıda pusuya yatmış, seni bekliyor. Ona egemen olmalısın.» Kayın kardeşi Habil'e, «Haydi, tarlaya gidelim “dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü”(Tevrat 2011, 4/1-2-3-4-5-6-7-8, 4) şeklindeki ayetler aynı olayı anlatmış; öfke, kıskançlık ve dürüstlükten sapma ile yaşanan ilk cinayete yüzyıllar öncesinden değinmiştir.

4.2. Etik Kuralların Felsefe Tarihindeki Yeri

Felsefe tarihindeki kaynaklarda; ahlak ve erdemle ilgili konulara ilk defa MÖ: VII-VI. yy. da 7 Bilgenin görüşlerinde rastlanmaktadır. Felsefi düşüncenin batıdaki ilk temsilcileri sayılan 7 bilge; bazıları bilgi ve hikmeti, adalet ve fazileti, bazıları, tedbir ve tecrübeleri ile ün salan, ilim ile ameli birleştiren 7 Yunan düşünürüdür. 7 Bilge; Lindos’lu Kleobulos, Atina’lı Solon, Lacedemoine’lı Chilon, Mitylene’li Pittagos, Milet’li Thales, Priene’li Bias, Corinthe’li Periandre, isimli 7 Hâkimden oluşmaktadır (Demir 1998, 20).

Demir’in, Hamdi Ragıp Atademir’den aktardığı şekli ile 7 Bilge’nin toplumun yeniden inşası için erdemli, ahlaki ve değer yargılarını yücelten aşağıda belirtilen düşünceleri dikkat çekicidir.

“Lindos’lu Kleobulos diyor ki: ölçü en iyi şey. Bedence ve ruhça iyi olmağa özenelim. Bilmemek değil çok bilmek uygun olur. Haksızlıktan iğrenmek faziletin özelliği, kötülüğün zıddıdır. Dilini tut. Kinlerine bir son ver. Kim halka hıyanet ederse onu bir kamu düşmanı say. Dengin olan bir kadınla evlen, daha zenginini alırsan elde edeceğin akraba değil efendilerdir”

“Execertiades oğlu Atina’lı Solon dedi: Keder veren zevkten kaç. Hareket hattında namuskârlığa titizce riayet et. Yalan söyleme doğruyu söyle. Ancak iyi olan şey’e kendini ver. İtaati öğrendiğin zaman emredebileceksin. Kötülerle düşüp kalkma, ananı babanı sev. Akli kılavuz al...”

“Damegetes’in oğlu Lacedemoine’lı Chilon dedi: Kendini kendin bil. Başkaları hakkında kötü söyleme yoksa sen de hoş gitmeyecek sözler işiteceksin. Dilinden önce aklını kullan. Öfkeni hafiflet. Bir kayıp, yüz kızartıcı bir kazançtan daha iyidir, birinci halde ancak bir defa üzüleceksin; ikincisinde her zaman.”

“Mitylene’li Pittagos dedi: Yapmayı tasarladığın şeyi söyleme, çünkü başaramazsan sana gülerler. Başkalarında bulduğun suçu kendin işleme. Sana emanet edileni geri ver. Kazanç doyma bilmez. Bilgiyi, itidali, tedbiri, hakikati, iyi niyeti, tecrübeyi, feraseti sev.”

“Milet’li Thales dedi: Dış görünüşünü güzelleştirme, ne türlü yaşıyorsan onunla güzelleşmelisin. Haksızlıkla zenginleme. İyi olmayan şey’i reddet. Ebeveynlerine yapacağın iyi hizmetleri, ihtiyarlığında çocuklarından görmeyi um. Aşırılık bir kötülüktür, cahillik ağır bir yüküdür. Kıskançlığı celbetmemek için saadetini gizle. Fark gözetmeksizin herkese güvenmekten çekin”

“Teutamides oğlu Priene’li Bias dedi: Bir aynaya bak, kendini güzel bulursan namusluca hareket et, çirkin bulursan tabiatın yetkinsizliğini hareket hattının dürüstlüğü ile düzelt. Bir işe girişmek için ağır ol, fakat işe başlayınca enerji ile devam et. İyi bir iş yaptığın zaman bunun sebebini Tanrı’da ara, kendinde değil. Kendini gençken işe, ihtiyarken hikmete ver.”

“Cypselos’un oğlu Corinthe’li Periandre dedi: Tahsil her şey’i kucaklar. Utandırıcı bir kazanç, tabiatımız için bir suçlandırma teşkil eder. Zevkler gelip geçici, faziletler ebedidir. Saadette ölçülü ol, hasımlıkta tedbirli. Kanunların eskisini, yiyeceklerin tazesini kullan. Suçluları sadece cezalandırma, suç işlemekten alıkoyma” (Demir 1998, 21).

Yukarıda 7 Bilgeden oluşan filozofların tamamı İsa’dan yaklaşık 300 yıl öncesine dayanmasına rağmen ahlaki davranışın ve etik kuralların önemi üzerinde durmaktadır. Her ne kadar antik yunan döneminde politeist (çok tanrılı inanç) inanç sistemlerinin yaygın olduğu görüşü üzerinde dursa da bu söylevlerin birçok noktası monoteist (tek tanrılı inanç) inanca daha yakın durmaktadır. Ayrıca ebedi dünyanın varlığı ve bir öteki dünya inancının insanı kötülük yapmaktan alıkoyması gerektiği telkin edilmektedir. Bu nokta ise inanç ile ahlaki güzellik ve etik davranışın birbiri ile iç içe girmiş daireler şeklinde olduğu gerçeğini yüzyıllar öncesinden ortaya koymaktadır.

Felsefe tarihinde; ilk çağ filozoflarından kronolojik olarak erdem ve etik konusuna dikkat çeken bir diğer filozof sonra idealist bir felsefeci olan Sokrates’tir. Sokrates (İ.Ö. 469- 399) ’in ahlak öğretisi; “İnsanın temel amacı erdeme ulaşmak olmalıdır. Erdem ancak bilgelikle mümkündür.” olarak ifade edilir.,

Yine günümüzde ilginç gelebilecek bir ahlak anlayışı haz ahlakı (hedonizm) olarak bilinen Kirene Ahlakı Aristippos (İ.Ö. 435- 355) öğretisidir. Buna göre “İnsanın amacı en yüksek hazza ulaşmaktır. İnsan kendisine haz vermeyen şeylerden uzak durmalıdır.” Kirene Ahlakında; acıdan kaçınan, akla ve ölçülülüğe dayanan hazzı temel alan bir anlayış hâkimdir.

Aristo (İ.Ö. 385- 322) 'ya göre ise “Toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında bir ayırım yapılması ahlakidir.” Yani toplumda her zaman üsttekiler ve güçlüler yönetir, alttakiler ve güçsüzler ise yönetilir.

Günümüzdeki sosyal ve iş yaşamı içerisinde en çok şikâyet edilen davranış biçiminin ahlaki temellerini bir bütün halinde en iyi ifade eden Machiavelli (1469-1527)' dir. Onun ahlak anlayışı “Amaca ulaşmak için her araç meşrudur”.

Nietzsche (1844-1900)'ye göre ise “Erdem kadar erdemsizlik de normal karşılanmalıdır. Ahlaki ölçüler ve normlar koymak saçma ve gereksizdir (MEB2006, 11).

Yukarıda değinilen çeşitli felsefi görüşlerde etiğin felsefe tarihindeki yerini de çok eski yüzyıllardan yakın tarihe kadar yer aldığı ve önemini koruduğu görülecektir. M.Ö. 3. Yüzyıldan itibaren ölçülü olmak, dürüst olmak, erdemli yaşamak ve yaptığı işi iyi yapmak ile ilgili günümüzde hala kabul gören birçok etik davranışa değinildiği görülmektedir.

4.3. Etik-Din İlişkisi

Etik davranışların temeli tüm dinlerce kabul edilen Âdemin çocukları Habil ve Kabil'e kadar dayanmaktadır. Etik yukarıda da değindiğimiz gibi özünde; kişinin ahlaki karakteri anlamına gelmektedir. Ahlak ve din ise birbiri ile yakından ilgilidir. Din; ahlaki davranmak konusunda kurallar koyar ve kurallara uygun davranış ceza ve ödüller ile din içerisinde karşılığını bulur.

“İyi nedir?” ve “nasıl yasamalı?” soruları klasik etiğin temel sorularıdır ve dinler bu sorulara doğrudan ya da dolaylı çeşitli cevap verirler. Yorumlama sorunlarını bir kenara bırakırsak, doğrudan verilen cevapların bir kısmının, insan için temel değer ne olduğunu gösteren belirli bir değer teorisi ve onu takiben hangi davranışın erdemli olduğunu gösteren bir tür yükümlülük teorisi içerdiği gözlenebilir. Dolaylı verilen cevaplardan kastımız ise, dinin genel anlamdaki evren, evren-insan ilişkisi ve Tanrı anlayışından çıkarılan değer ve yükümlülük teorileridir (Türkeri 2009, 36). Anadolu da Etik disiplininin temelleri olan ahiliğin kabul edilen önceki adı ve ana kökenlerinden biri olan “Feta” (Yiğit) , “Fütüvvet” (Yiğitlik) kavramların Kur'an'a ve hatta Arapların cahiliye dönemine kadar uzandığı bilinmektedir. Kur'an da ilk insan olan Âdem Peygamber , “feta” olarak anılıyor. Buna göre daha ilk insanda da yiğitlik, kardeşlik, akılcılık, cömertlik, özveri, iyi ahlak, vs. yüksek değerler vardır. Kur'an da Hz. Âdem'den başka, Hz. Yusuf, Hz. İbrahim ve Ashab-ı Keyf' defeta: yiğit olarak anılmıştır (Göksu 2000, 3).

Batı toplumlarında İş âlemi ve etik arasındaki bu ilişki konusundaki çalışmaların geçmişine bakıldığında ise Protestan reformu ile karşılaşırız. Protestan iş ahlakı çalışmayı dini bir amaç olarak kabul etmiştir (Kurtuluş 2005, 737). Diğer tüm dinlerde de benzer etik davranışlar üzerinde durulmuştur.

4.4. Etik Toplum İlişkisi

Etik davranışların ve ahlakın ilk öğrenildiği yer ailedir ve aile toplumun temelidir. Bireylerin ahlaki yapılarının olumlu yönde gelişmesi için; aile içerisinde aldıkları ahlaki değerler ile toplumdaki ahlak öğretisinin birbiri ile uyum sağlaması gerekir. Bireylerin ahlaki gelişimlerinin ortalaması toplumun genel ahlaki yapısını göstermektedir (MEB 2006, 17). Bu açıdan etik davranış toplumla birebir ilişkilidir.

Toplumsal yaşamın devam edebilmesi için toplumdaki tüm bireylerin üzerinde anlaşabildiği ortak bir değerler sistemi olması gerekmektedir. Bireyler arasında çatışma oluşsa dahi bu ortak değerler reddedilemez özellik taşımalıdır. Örneğin bireyler arasında hiçbir ortak taraf kalmasa bile yalan söylemek doğruluktan daha değerli görülmemeli, dürüst olmak sahtekârlığa tercih edilmemelidir.

5. DÖRT KUTSAL KİTAP ÇERÇEVESİNDE ETİK DAVRANIŞLAR

Dört kutsal kitabın hepsi; etik, erdem ve ahlaklı olmak ile ilgili tavsiyelerde bulunmuş, topluma yön verecek kurallar belirlemiş ve bu kurallar uyulmaması durumunda bu dünyada ve ölümden sonra ki hayatta yaşanacak olumsuzlukları ortaya koyarak, kurallara uyulması konusunda tutarlı bir rehberlik görevi üstlenmiştir. İnsanlık tarihine iniş sıranaya göre dört kutsal kitaptaki etik kurallar örnekler ile aşağıda verilmiştir.

5.1. Zebur'a Göre Etik Davranışlar Ve Örnekleri

Zebur; Allah tarafından Hz. Davud (a.s)'a gönderilen Mezmurlar ve Mezamir adı ile de anılan mukaddes kitaptır. Hz. Davut'un Allah'a yakarışlarını içeren toplam 150 Mezmurdan oluşmaktadır. İsraililer Zebur'da geçen bu dua ve ilahileri kendi tapınmalarında kullanmakta idiler (Zebur 2013, 3).

5.1.1. Bağımsız Davranma (Taraf Tutmama)

“Ne mutlu o insana ki kötülerin öğüdü ile yürümez, günahkârların yolunda durmaz (1.mezmur, 1/1). Zebur'un ilk mezmurunun bağımsız hareket edebilme ile başlaması dikkat çekicidir. Bağımsız hareket

etmek öncelikle insanın kendi özgür iradesi ile daha doğru sonuçlara ulaşabileceği konusunda yol göstericidir. Ayrıca tarafsız davranıp kötülere ve kötülük tavsiye eden hiç kimseye hiçbir şey karşılığında uyulmaması, doğru olan her ne ise o doğruluk çizgisinde hareket edilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

5.1.2. Dürüstlük

Rab doğruların yolunu gözetir, kötülerin yolu ise ölüme götürür(1. Mezmur, 1/6). Sen doğru kişiyi kutsarsın Ya Rab, çevresini kalkan gibi lütfunla sararsın (5.Mezmur, 5/12). Ben doğruluk sayesinde yüzünü göreceğim senin, uyanınca suretini görmeye doyacağım (17.Mezmur, 17/15). Rab doğruluğumun karşılığını verdi, beni temiz ellerime göre ödüllendirdi. Çünkü Rabbin yolundan yürüdüm, tanrımdan uzaklaşarak kötülük yapmadım (18.Mezmur, 18/20-21). Bu yüzden Rab beni doğruluğuma ve gözünde pak olan ellerime göre ödüllendirdi (18. Mezmur, 18/24).

5.1.3. Adalet

Adil yargısı ile Rab kendini gösterdi, kötüler kendi kurdukları tuzağa düştü(9.Mezmur, 9/16). Ya Rab çadırına kim oturabilir? Kutsal dağın kim konuk olabilir? Kusursuz yaşam süren, adil davranan, yürekten gerçeği söyleyen. İftira etmez, dostuna zarar vermez, komşusuna zarar vermez böylesi. Aşağılık insanları hor görür, ama Rab'dan korkanlara saygı duyar, kendi zararına ant içse bile dönmez andından. Parasını faize vermez, suçsuzla karşı rüşvet almaz, böyle yaşayan asla sarsılmayacak (15. Mezmur, 15/1-2-3-4-5).

5.1.4. Haksız Kazanç

Ya Rab, Tanrım, eğer şunu yaptıysam: birine haksızlık ettiysem, dostuma ihanet ettiysem, düşmanımı nedensiz soyduysam, ardıma düşsün düşman, yakalasin beni, canımı yerde çiğnesin, ayakaltına alsın onurumu (7. Mezmur, 7/3-4-5).

5.1.5. Sadakat

Bilin ki Rab sadık kulunu kendine ayırmıştır, ne zaman seslensem duyar beni (4.Mezmur, 4/3). Sadık kuluna sadakat gösterir, kusursuz olana kusursuz davranırsın. Pak olanla pak olur, eğriye eğri davranırsın. Alçakgönüllüleri kurtarır, gururluların başını eğersin (18. Mezmur, 18/25-26-27).

5.1.6. Tevazu

Böbürleneler önünde duramaz, bütün suç işleyenlerden nefret duyar (5. Mezmur 5/5). Pak olanla pak olur, eğriye eğri davranırsın. Al-

çakgönüllüleri kurtarır, gururluların başını eğersin(18. Mezmur, 18/25-26-27).

5.1.7. Öfke Kontrolü

Öfkelenebilirsiniz ama günah işlemeyin, iyi düşünün yatağınızda susun(4.Mezmur, 4/4).

5.2.Tevrat'a Göre Etik Davranışlar Ve Örnekleri

Tevrat eski antlaşma olarak İbranice ve Aramice yazılmıştır. Üç bölümden oluşur. Bu bölümler yasa kitapları(Musa'nın 5 Kitabı), peygamberlikler ve Mezmurlar olarak bilinen Zebur'dur. Tevrat'ta geçen on emir genel anlamda etik davranışlarla doğrudan alakalıdır. İlk dört emir genel olarak inanç ilkeleri ile bağlantılı olsa da son altı emir etik davranışlarla örtüşmektedir. Tevrat'ta geçen on emir şu şekildedir (Tevrat 2011, 77).

- 1- Benden başka tanrın olmayacak
- 2- Kendine gökyüzünde, yeryüzünde ve yerin altındaki sularda yaşayan canlılara benzeyen putlar yapmayacaksın
- 3- Rabbinin ismini boş yere ağzına almayacaksın
- 4- Şabat gününü kutsal sayarak hatırla. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün bana Tanrın Rab'be Şabat günü olarak adanmıştır. Sen, oğlun, kızın, kölen, cariyen ve hayvanların ve kapılarında olan garibin hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı.
- 5- Anne babana hürmet edeceksin
- 6- Adam öldürmeyeceksin
- 7- Zina etmeyeceksin
- 8- Çalmayacaksın
- 9- Yalan yere tanıklık etmeyeceksin
- 10- Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin

5.3.İncil'e Göre Etik Davranışlar Ve Örnekleri

İncil de ki emir ve yasaklar genel olarak on emir ile temellendirilmektedir. İncil in birçok bölümünde erdem, iyilik, ahlak ve etik ile ilgili davranışlar önerilmekte gayri ahlaki davranışlar ise yasaklanmıştır.

Aranızdaki kavgaların, çekişmelerin kaynağı nedir?

Bedeninizin üyelerinde savaşılan tutkularınız değil mi?

Bir şey arzu ediyor, elde edemeyince adam öldürüyorsunuz. Kıskanıyorsunuz, isteğinize erişemeyince çekişip kavga ediyorsunuz. Elde edemiyorsunuz, çünkü Allah'tan dilemiyorsunuz. Dilediğiniz zaman da dileğinize kavuşamıyorsunuz. Çünkü kötü amaçla, tutkularınız uğruna kullanmak için diliyorsunuz. Ey vefasızlar, dünyayla dostluğun Allah'a düşmanlık olduğunu bilmiyor musunuz?

Dünyayla dost olmak isteyen, kendini Allah'a düşman eder. Tanrı kibirlilere karşıdır. Ama alçakgönüllüleri affeder (İncil Yakup'un Mektubu 2012, 405) şeklindeki ayetlerde de kişiyi erdemli olmaya teşvik buyrukları açıkça görülmektedir.

5.4.Kuran-ı Kerim'e Göre Etik Davranışlar Ve Örnekleri

Kuran-ı Kerim iniş sürecinin başından sonuna toplumsal hayata dair düzenlemeleri açıkça ifade etmiş, kişiyi kişinin kendisinden bile koruyacak emir ve yasaklar getirmiştir. Nüzul sırasına göre bakıldığında Kuran-ı Kerim'in ilk suresinin "Yaratan Rabbinin adıyla oku, öyle bir rab ki kalemlle öğretmiştir, insana bilmediğini belletmiştir" (Kuran-ı Kerim, 96/1-5) şeklinde başlayıp ikinci suresinde, "Nün, kaleme ve satır satır yazdıklarına and olsun", "Kesinlikle sen çok yüce bir ahlak üzeresin"(Kuran-Kerim, 68/1-4) şeklinde devam etmesi önce bireyin sonra toplumun genelinin okuma, yazma ve ilimle gelişip değişeceği yönüne dikkat çekmektedir. Tüm bu ayetler; bizimde bu çalışmada vurgulamak istediğimiz etik eğitimini desteklemekte ve her gelişimin temelini bilginin oluşturduğunu vurgulamaktadır. Ahlaklı olmak için bile ahlak konusunda eğitilmek gerekmektedir.

Kuran-ı Kerim başından sonuna kadar zaten toplumun etik kuralları ile örtüşen, erdem, iyilik, güzellik, dürüstlük, adalet vb. ahlaki konulara değinse de bu çalışma da yalnızca birkaç örneğe yer verilecektir.

5.4.1. Dürüstlük-Doğruluk

Rabbimiz Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız. Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğu kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil (Kuran-ı Kerim, 1/5-7).

5.4.2. Haksız Kazanç ve Rüşvet

Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları idarecilere veya mahkeme hâkimlerine vermeyin(Kuran-ı Kerim, 2/188).

5.4.3. Adalet

Muhakkak ki Allah, emanetleri sahibine teslim etmenizi ve insanlar arasında hakemlik yaptığınız zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Muhakkak ki Allah, onunla (bununla) size ne güzel öğüt veriyor. Ve muhakkak ki Allah, en iyi işiten ve en iyi görendir(Kuran-ı Kerim, 4/58).

5.4.4. Mesleki Düzen ve Mesleki Yeterlilik

De ki bizim işlediğimiz günahattan siz sorumlu olmazsınız. Sizin yapmakta olduğunuzdan da biz sorumlu olmayız (Kuran-ı Kerim,34/25).

De ki hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak temiz akıl sahipleridir ki bunları hakkıyla düşünür(Kuran-ı Kerim, 39/9).

6. AHİLİK TEŞKİLATI VE ETİK

Ahilik birçok araştırmacıya göre Kırşehir’de esnaf birlikleri şeklinde kurulmuştur. Oysa ilk Ahilik merkezli zaviye; asıl adı NasırüddinMahmud El Hoyi olan Ahi Evran’ın(1171-1261) 1205 yılında Kayseri’ye yerleşmesi ile açılmıştır. Ahi Evran Fahreddin Razi’nin öğrencisi ve SadrettinKonevi’nin çağdaşıdır. Her ikisi de hocaları Fahreddin Razi’den aldıkları derslerle Farabi ve İbn-i Sina’nın etkisinde kalmışlardır. Şeyh NasırüddinMahmud El Hoyi’nin(Ahi Evren) Dönemim Bağdat mutasavvıfları ile buluşmasının ve fütüvvetçilikle tanışmasının temel sebebi de bu idealist felsefe hayatına olan ilgisidir.

Ahilik Teşkilatında Selçuklulardaki Atabeylik kurumlarındaki gibi, eğitim işlerine üst düzeyde şekil ve yön veren konusunda ehil, bilgili, tecrübeli öğretici niteliğinde Ahi, Pir denen ehil kişiler bulunmakta idi (Gülvahaboğlu 1991, 286).

Ahilik Teşkilatı eğitim ve öğretim odaklı, esnafın sanat ve ahlaki açıdan yetiştirilmesinden, üretilen malın kaliteli olmasına, üretici-tüketici dengesinin kurulmasına, devletin, milletin ve toplumun sosyo-ekonomik refahı adına yapılacak tüm girişimlerde rol oynamıştır.

Fütüvvet Teşkilatı’nda bahsedilen insan sevgisi, samimiyet, cömertlik, doğruluk, irade, iyi niyet, bencil ve kibirli olmama, kendisinden başkasını her zaman görüp gözetme, sürekli yenilenme ve gelişim, kanaatkâr olma, dürüstlük, hürmet, merhamet vb. tüm özellikler Ahilik Teşkilatı içinde var olan kurallar arasındadır.

Bir meslek, sanat ve ticaretle ilişkisi olmayanlar ahilik teşkilatına katılamazlardı. Fütüvvet teşkilatı ile arasındaki temel farkta buradan

gelmektedir. Zira bir meslek erbabı olmasa bile kişilerin bireysel gelişimi ve erdemi için fütüvvet teşkilatına katılmaları uygundu.

Ahilik içinde, her birinin kendine özgü erkânları bulunan yedi taifeden söz edilmektedir (Torun 1996, 165):

- 1- Ümera
- 2- Ulema
- 3- Meşayih
- 4- Ashab-ı emval
- 5- Ehl-i ziraat
- 6- Ehl-i ticaret
- 7- Ehl-i sanayi

Teşkilat yapısının tüm halkı kapsayacak şekilde yapılanması çok manidardır. Zira idareciler, âlimler, din adamları, tüccarlar, tarım, ticaret ve sanayi erbabının tamamı teşkilatın yapısı içerisinde şekillenebilmektedir.

Bugünkü esnaf kooperatiflerine benzeyen loncalar, aynı zamanda sendikaların ve meslek odalarının da yaptığı işi yapmakta idi. Malın kalitesini daima yüksek tutmak, standardizasyonu temin etmek, kalifiye işçi yetiştirmek, iş ve ticaret ahlakının korunması, işçinin sosyal haklarının korunması, stoklama ve aşırı karın önlenmesi, malın değerlendirilmesi ve bu değerini muhafaza etmesinin sağlanması teşkilatın vazifesi olan işlerdendi.

Ahilik Teşkilatı yapısının insanı hem maddi hem manevi yönden besleyerek meslek mensubu yetiştirildiğinden daha önce bahsedilmişti. Teşkilat görevlendirmesi yapılırken de bu hususlar göz önüne alınmıştır. Teşkilattaki görevliler; Ahi Baba, Kethüda, Yiğitbaşı, Duacı, Usta, Kalfa, Çırak, Sancaktar ve Alemdar, Süpendi Kethüdası, Fekke ve Kara Kollukçudan oluşmakta idi (Hacıgökmen 2013, 70-73):

Ahi Baba: Ahi Baba, büyük merkezlerde ahilerin tabii oldukları en büyük şeyhdir. Bir şehirde ne kadar esnaf teşekkülü varsa her birinin ayrı reisleri olup en büyüğüne Ahi Baba denirdi. Ahi Babalar, reisleri buldukları bütün esnaf teşekküllerinin sistemli şekilde çalışmasını temin etmek, şikâyetleri devlete iletmek ve mesleğe yeni girenlere “şedd bağlatmak” gibi yetkilere sahipti. Osmanlı ülkesindeki bütün Müslüman sanatkarlar, Ahi Babalardan ve onların yetki verdiği kişilerden aldıkları izin belgesiyle iş görür, sanat icra eder ve satış yapabilirlerdi.

Ayrıca Ahi Babalar, emirlerindeki idareciler vasıtasıyla esnaflığa aykırı hareketlerde bulunanları kontrol eder ve cezalandırırlardı.

Kethüda: Kethüdalar, XVI. yüzyıl sonlarında Ahi Babalığın yerini almışlardır. Fakat Ahi Babalığın aynı veya devamı değildir. Kethüdalık yarı resmî bir memuriyettir. Farkı şöyle de ifade edebiliriz: Ahi Babalık- la ilgili görevler gelenek tarafından belirlenmekte, Kethüdalık ise görev yetkilerini siyasî otoriteden almaktadır. Ahi birlikleri tarafından tespit edilen hammadde ve üretilen eşyaların fiyatlarını hükümetin tasvibine sunmakta, birlik içi ilişkileri aşan anlaşmazlıkları, istek ve şikâyetleri Kadı'ya iletmek gibi görevleri vardı ve fakat ahi teşkilatı içerisinde çok benimsenmiş değildir.

Yiğitbaşı: Kethüdanın yardımcısı konumunda idi. Esnafın meselelerini ve şikâyetlerini halletmeye çalışan ilk merci' Yiğitbaşı'dır. Genellikle esnafın çoğunluğu tarafından sevilen kişiler arasından seçilmesine gayret gösterilmekte idi

Duacı: Her esnafın bir duacısı vardı. Dükkânlar açılmadan ve merasimlerde dua eder, sanatın pirini ve ulularını anardı. Esnaftan olma şartı yoktu. Doğru ve güvenilir kimselerden seçilirdi.

Usta: Usta unvanına sahip olmak, kendi hesabına dükkân açmak demektir. Ustaların teşkilât içerisinde ayrı bir yeri vardı. Çünkü Ustası belli olmayanlar zaviyelere giremezdi. Ustası öğrettiği sanatı helâl etmez ve çırağı takdim ederken ondan memnun olduğunu göstermezse böyleleri, zaviyelere giremez ve kardeş olamazlardı. Ustazadeler ve Ustakarlar olarak unvanları vardı ve UstazadelerUstakarlar göre daha kıdemli idiler.

Kalfa: Ustanın sahip olduğu bilgi ve hünere sahip fakat sermayedar olmayan mensuplardı. Daha çok işi öğretir ve devam ettirirlerdi.

Çıracak: Çıracılık ahilik teşkilatı içerisinde hiyerarşik açıdan yamalıktan sonraki en düşük statüdür. Bir meslek mensubu olmak isteyen sanat öğrenmek isteyen gencin 2 yıllık yamalık döneminden sonra, çıracak çalıştırma hakkına sahip bir ustanın yanına verilmesi ile başlamaktadır. Çıracılık en düşük hiyerarşik yapılanma olsa da; çıracak olabilmek için bile fütüvvete uygunluk; yerinde az ve öz konuşmak, sözünde durmak, sadakat, cömertlik, yardımseverlik, tatlı dillilik ve güler yüzlülük gibi kişisel erdemlere sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca iki çırağın birbirine yol kardeşliği etmesi şartı konulurdu. Böylece çıracılık dönemleri boyunca iki çıracak birbirine hem yol kardeşliği tanıklığı etmiş hem de hayırhahlık yapmış olurdu.

Sancaktar ve Alemdar: Herhangi bir esnaf teşkilâtına mensup Ahi birlikleri çeşitli vesilelerle yapılan törenlerde sancak ve alem kullanır-

lardı. Bu törenlerde bunları taşıyana ise sancaktar ve alemdar denirdi. Sancak ve alem, meslek zümresinin şeyhine verilmiştir.

Süpendi Kethüdası: Her esnaf grubunun dükkânlarının önünü temizleyen Süpendi adı verilen temizlikçileri vardı. Bunların başına da Süpendi Kethüdası denirdi.

Fekke: Sürekli zaviyede bulunan, burasının hizmetlerini düzenleyen kişidir. Fekke, önemli vesayın bir kişidir. Çünkü Şecerenamelerde Ahi Baba ile beraber anılmaktadır. Zaviyeye gelen malları Kethüda ve Yiğit başı ile taksim eden kişidir. Hatta 30 yıllık ustalardan bile Kethüda ile Fekke'nin önünde ayakta durmaları istenmektedir. Bütün bunlar Fekke'nin Ahi zaviyelerindeki yerini göstermektedir

Kara Kollukçu: Esnaf grubu içinde, kim kural dışı davranacak aykırılık edecek olursa verilen cezayı kara kollukçular uygular ve takip ederdi. Bugün kullandığımız Karakol ismi, Kara Kollukçu isminden gelmiştir.

Ahilik Teşkilatındaki loncalarda her sınıf esnafının idaresini elinde tutan bir ihtiyar heyeti vardı. İhtiyar heyeti, her sınıf esnafın kendi aralarında seçtikleri 6 ustadan ibaretti. Eснаflar arasında herhangi bir mesele hakkında şikâyeti olanların ilk başvuracakları kişi yiğitbaşı idi. İşçi başı kâhyanın lonca toplanma kararını vermesi üzerine ihtiyar heyetinde bulunanları çağırarak ve meseleyi duyurma vazifesiyle görevlendirilmişti. Ehli-i hibre, ihtiyar heyetinin üyelerini teşkil ederdi. Bunlar toplantılarında alınacak kararlarda hakemlik rolü oynarlardı. Ehli-i hibre olanlar o meslekten anlayan, herkesin saygı ve sevgisini kazanmış olan kimselerdi. Şeyh, esnafın idare heyetinde her zaman bulunmayan kimseydi. Eснаfın en küçüğünden, en büyüğüne kadar herkes onu sayardı. Meclislerde nasihat etmek, o sanatın geçmişi hakkında bilgi vermek şeyhlere düşerdi. Genelde Cuma akşamları yapılan toplantılarda meslek ile ilgili de seçme kitaplar okunur, hem sanat hem maneviyat bir arada geliştirilmeye ve iyileştirilmeye çalışılırdı (Hacıgökmen 2013, 73).

Görüldüğü üzere Ahilik Teşkilatında edep, erkân ve ruhi terbiye çok önemlidir. Mesleki olgunluk ile karakter olgunluğu bir arada sağlanmaya çalışılmış ahlaki karakter iş yaşantısındaki etik kurallara temel teşkil etmiş ve yaşam şekli haline getirilmiştir.

Fütüvvet ile yoğrulmamış kişiler teşkilata çirak olarak bile alınmamakta, öncelikle Fütüvvetnamelerde geçen ilkelere uygun şekilde yetiştirildikten sonra esnaf birliklerinde kabul görür duruma gelmekte idiler.

7. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI İÇİN ETİK KURALLAR

Etik Kurallar bazı spesifik mesleklere göre farklılıklar arz etse de temel olarak bazı genel ilkeleri içerir. Bu ilkeler; dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, gizlilik ve mesleki davranışlardan olan; adalet, bağlılık, hukukun üstünlüğü, sevgi, saygı, hoşgörü, yasa dışı emirlere karşı direnme gibi etik davranışları içerir (Fromm 1995, 125-134).

IFAC tarafından yayımlanan ve TURMOB tarafından Türkçeye çevrilen Muhasebe Meslek Mensupları İçin Etik Kurallar El Kitabına göre Bağımlı ve Serbest çalışan meslek mensupları için etik kurallar ayrı ayrı sınıflandırılmakla beraber bu kuralların genel işleyişi de ayrıca verilmiştir buna göre (IFAC-TÜRMOB 2013, 15-184):

A. Etik Kuralların Genel Uygulanışı

Giriş ve Temel İlkeler

Dürüstlük

Tarafsızlık

Mesleki Yeterlilik ve Gerekli Özen

Gizlilik

Mesleki Davranış

B. Serbest Çalışan Muhasebe Meslek Mensupları İçin

Mesleki görevlendirme

Çıkar çatışması

İkinci Görüşler

Ücret ve Diğer Çeşit Ödemeler

Mesleki Hizmetlerin Pazarlanması

Hediye ve İkramlar

Müşteriden Emanet Olarak Alınan Varlıklar

Tarafsızlık - Bütün Hizmetler

Bağımsızlık - Denetim ve İnceleme Sözleşmeleri .

C. Bağımlı Çalışan Muhasebe Meslek Mensupları İçin

Potansiyel Anlaşmazlıklar

Bilginin Hazırlanması ve Raporlanması

Yeterli Uzmanlıkla Hareket Etme

Finansal Çıkarlar

Rüşvetler

Görüldüğü gibi her meslek için ayrı ayrı tanımlanmış olsa da temel etik kurallar bireysel erdemın kişisel olgunluğun zemininde olması gereken özelliklerdir. Tamamen insanidir. Fütüvvetnamelerde geçen fityan özellikleri ile olan yakın benzerliğı de özellikle dikkat çekicidir. Dile, dine, vatana ve millete göre farklılık göstermemektedir. Etik kurallar evrenseldir. Bir Toplumda etik kuralların tüm meslek mensuplarınca uygulanır olduğunu bilmek o toplumda bireysel ve toplumsal huzur ve güveni de birlikte getirecektir. Etik kuralların uygulanmadığı insani değerlerin hiçe sayıldığı insanların birbirlerine ve toplumun geneline karşı dürüst olmamaları başka etik dışı davranışlara da sebep olacaktır. Genel olarak; ayrımcılık, adam kayırma, rüşvet, yolsuzluk, liyakatsizlik, cinsel ve psikolojik taciz, görevi kötüye kullanma, zimmete para geçirme bunlardan yalnızca bazılarıdır.

8. ETİK EĞİTİMİ

İnsanlık tarihi ile başlamış olan etik davranış ve kurallar, eğitim ile her daim desteklenmiştir. Etik kurallar yüzyıllarca, toplumsal, dini, felsefi ve hukuki açıdan eğitimle geliştirilip düzeltilebilir kılınmak istenmiştir. Eğitim her konuda olduğu gibi etik kurallar konusunda nihai nokta ve vazgeçilmez bir yapılanma halini almalıdır. Etik; eğitimsel yapılanma ile desteklendiğinde toplumun gelişmişlik ve iyileşmişlik düzeyi de dolaylı olarak artış gösterecektir. İslami kurallar temel alınarak oluşturulan Fütüvvetçilik de onun devamında Anadolu da teşkilatlanan Ahilik de etik kurallara ve erdemli olmak için eğitimin gerekliliğine uygun olarak yapılanmış ve faaliyet göstermiştir.

8.1. Dinler Teşkilatında Etik Eğitimi

İslami potansiyel özünde “Medrese”, “Kışla” ve “Dergâh” üçlüsünden meydana gelmiştir ve fütüvvet felsefesinin de sacayaklarını bu üçlü oluşturmaktadır. Medrese, Kışla ve Dergâhın toplumsal yaşamda ki karşılığı ise ; “İlim”, “Disiplin” ve “Aşk” üçlüsüdür (Çelik 2001, 95). Din felsefesinin etik eğitim anlayışında ilim medreseye denk düşmek de, kışla zihniyetinde disiplinli bir eğitim dergâh ile buluşup aşk ile verilmekte idi.

Din ehlinin eğitiminde kutsal kitaplar, fütüvvet ehlinin eğitiminde genel olarak; fütüvvetnameler rehber kabul edilirdi. Fütüvvetnameler

fütüvvet ehlinin belli günlerde toplandıkları dergâh ve zaviyelerde ciddi bir disiplin samimi bir muhabbet ile okutulurdu. Bu eserler fütüvvet ehlinin yaşam tarzları ile bilgiler ve içtimai hayata dair uyulması gereken kuralları açıklayan fütüvvete mensup esnaf gruplarının iç tüzükleri gibi kullanılan kitaplardı.

Ahlaki, dini ve mesleki kurallardan bahseden bu eserler de; Allah'ın emirlerine uymak, yasaklardan kaçınmak, nefesine hakim olmak, iyi huylu, iyiliksever ve cömert olmak, konuk sevmek, misafir ağırlamak, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlara karşı sevgi beslemek, hile yapmamak, yalan söylememek, iftira ve dedikodudan kaçınmak, hak ve adaleti, helal ve haramı gözetmek, hakka hukuka riayete etmek, zulme boyun eğmemek ve zalime karşı koymak gibi ortak prensipler yer alırdı (Şeker 2011, 24-25).

İnsanlık tarihine bakıldığı zaman dört kutsal kitapta yer alan etik davranış ilkeleri bir eğitmen aracılığı ile insanlığa tebliğ edilmiştir. Bu eğitimcilerin isimleri çeşitli dinler açısından farklı isimler olmakla birlikte kutsal kitaplar açısından insanları doğru, ahlaklı ve erdemli davranmaya yönelten, onları eğiten ve ilgili kuralları tebliğ eden peygamberlerdir.

8.2. Ahilik Teşkilatında Etik Eğitimi

Ahilik; eğitimin henüz devlet tarafından bir görev olarak gerçekleştirilmediği bir dönemde teşkilatlanmıştır. Din eğitimini de kapsayan ve tarikat yönü de bulunan ahiliğin; amaçlarını gerçekleştirebilmesi için mensupların eğitim ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi şarttı. Fütüvvetçilik de olduğu gibi Ahilik Teşkilatında da İslami prensiplere göre eğitim verilmekte ve Fütüvvet Nameler rehber olarak kullanılmakta idi. Ahilik eğitimi genel olarak; insana kendini tanıma yolunu göstermek, insanın özündeki temiz olan fitratı korumak, iyi insan yetiştirmek ve insanda gizli kalmış kabiliyetleri ortaya çıkarmak gibi amaçlara hizmet etmekte idi (Ekinci 2012, 114).

Ahilik Teşkilatı'nda etik ile ilgili eğitimin birçoğu zaviyeler de yapılırdı. Zaviyeler, akli ilimleri medrese ve okullara bırakıp sadece insan olma ülküsünü aşılacak araçlar kullanmakta idiler. Buralarda ahilerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar öğretilirken bir taraftan da okuryazarlık, dini ve ilmi bilgiler, Edebiyat, Kuran-ı Kerim okuma, Türkçe, Arapça, güzel yazı ve musiki dersleri de verilirdi. Buralarda eğitim veren kişilere; “muallim ahi”, “emir” veya “Pir” denirdi. Bunlar şehrin kadısı veya müderrisleri olabileceği gibi ilmi sahada yetkin kişilerde olabilirdi. Böylece ahi birliklerinde mesleki eğitim iş başında kalfa ve ustalarla verilirken, terbiye, ilim irfan, edep de; özellikle cumartesi akşamları zaviyeler de pirlere, emirler tarafından verilmekte idi.

Zaviyelerde yapılan bu genel terbiye ve eğitim devam ederken çalışma hayatında da mesleki eğitim devam ettirilirdi (Ekinci 2012,116-117).

Zaviyeler, medreselere göre şarkıların söylendiği oyunların oynandığı daha eğlenceli eğitim kurumlarıdır. Muhabbet ve kardeşlik duyguları yoğundur. Ahilik mensubu kişiler içinde bekar olanlar genelde zaviyede kalırlar, gündüz kazançlarını sağlar akşam kazandıklarını reislerine verir, şehre gelen bir misafir varsa ona ziyafet hazırlar, yoksa kendileri yerler içerler, öğretmen ve pirlininin karşısında oyunlar oynarlardı (Şeker 2011, 94).

Ahilik de mesleki eğitim “yamaklık” ile başlamakta idi. En fazla 10 yaşındaki çocuklar 2 sene ücretsiz kalfasından sanat öğrendikten zaviye de de genel kural ve kaidelerden geçtikten sonra “çıraklık” dönemine alınırdı. Çıraklık dönemi her mesleğe göre değişiklik gösterse de genelde 1001 gündü. Ustalık isteyen kuyumculuk gibi zor sanatlarda bu süre 20 yıla kadar çıkabilirdi. Çıraklık dönemini her meslekte üç yıl olan “kalfalık” dönemi takip ederdi. Üç yılın sonunda “ustalık” unvanını kazananlar isterlerse bağımsız iş yeri açma hakkına sahip olurlardı. Yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemlerinde kişinin zaviye de ki adap erkân terbiyesi de devam ederdi. Zaviye de kişinin edep ve erkân yönünden kontrolünü sağlayan gözetmen nezaretçiler de vardı (Ekinci 2012,115-118).

Muhasebe meslek mensupları açısından bakıldığı zaman mesleğe giriş süreci ahilik teşkilatı ile benzerlik göstermektedir.

8.3. Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Etik Eğitimi

Muhasebe meslek mensupları açısından etik eğitimi temelde staj-yerlik dönemlerin başlamaktadır. Ancak bu süreç staj yaptığı yerdeki etiksel davranışlarla doğru orantılı olmaktadır. Bu bağlamda muhasebe meslek mensupları açısından etik eğitiminin temelleri staj sürecince staj yaptığı yerdeki meslek mensubunun etik davranışları çerçevesinde oluşmaktadır. Stajın bitmesinden sonra özellikle yeni açılan büro sürecinde haksız rekabetle birlikte etik dışı davranışlar oldukça yoğun olarak yeni meslek mensuplarında görülmektedir.

Bu bağlamda 27 Mart 2014 tarihinde yayımlanan “Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Eğitimi Ve Etik Sözleşme Yapılması Hakkında Tebliğ” bu çerçevede bir dönüm noktasıdır.

Tebliğe göre TÜRMOB Etik Komitesi ile Birlik Temel Eğitim ve Staj Merkezinin sorumluluğunda Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından belirlenen eğitim modülü ve eğitim programına uygun olarak;

a) Teorik eğitim konuları için uzaktan eğitim yöntemi ile Birlik tarafından oluşturulacak etik eğitim internet sitesi üzerinden,

b) Uygulamalı eğitim konuları için Odalarda yüz yüze eğitim yöntemi ile etik eğitimi yürütülecektir.

Yine ilgili tebliğin 6. Maddesinde etik eğitimi konuları da yer almaktadır.

Buradaki önemli sorun etik dışı davranış üzerine kurulmuş muhasebe meslek mensubu ve mükellef arasındaki ilişkinin bu eğitiminde sonra gerçekten yeniden dizayn edilip edilemeyeceğidir.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlığın var edildiği dönemlerden bu yana etik değerler her zaman bireysel ve toplumsal açıdan önemini korumuştur. Yazılı ilk dini kaynak olduğu kabul edilen Zebur'dan son kutsal kitap Kuran-ı Kerim'e kadar tüm dini otoriteler etik kuralları; insanların uyması gereken temel kurallar olarak ortaya koymuş, ilim ve bilgi ile yani eğitimle kurallara uyum kalitesinin artırılması yolunu göstermiştir. Felsefi akımların birçoğu; bilgelik ile ahlaklılığı hemen hemen eş değer görmüş ve erdemli yaşam için eğitimi işaret etmiştir.

Miladi 800'lü yıllarda kurumsallaşmaya başlayan Fütüvvet Teşkilatında ortaya konulan etik kurallardaki bireysel erdemlerin;1200'lü yıllarda Ahilik ile de meslek mensuplarının tamamında aranması gerektiğinin daha o çağlarda sürekli terennüm edilmesi de manidardır. Bu evrensel ahlak kurallarının tarihsel süreç içerisinde sürekli dinamik tutulması, günümüz insanını; meslek etiğinin sistemleştirilmesine nereden başlanması gerektiği konusunda bir kere daha tarihi ile yüzleşmeye zorlamaktadır. Zira erdem sahibi olamamış, sîret(ahlaki karakter) kazanamamış, diğerkâmlıktan nasibini alamamış insanlık; öz, samimi evrensel bir ahlak ve samimi bir maneviyattan yoksun kalmış demektir. Muhasebe mesleği açısından eğitim konusunda da ahilik modeline bakıldığında her meslek mensubunun; yamaklık, çıraklık, kalfalık, ustalık gibi bir rütbelendirme ile mesleki olarak ehil hale gelmesinin bir sürece bağlanması ve bu şekilde motivasyonun da artırılmasının sağlanması, her meslek grubu için düşünülebilir. Rütbelendirme gerek mesleki kalitenin nitelikli hale gelmesi, gerek mesleğe yeni giren ile meslekte tecrübe kazanmış olan kişi arasındaki farkın ortaya konulması açısından son derece önemlidir. Muhasebe mesleği açısından rütbelendirme ise, hem yıllar itibariyle deneyim hem de etik kurallara uygun meslek icrası esas alınarak yapılmalıdır. Uzun yıllar deneyime sahip olmakla birlikte

etik dışı davranış sergileyen muhasebe meslek mensuplarının rütbesi aşağılarda olmalıdır.

Bu sebeple işin temeline inilmeli, insanın hem ruhen kemale ermesinin yolları aranmalı, kişi bir taraftan birey olarak terbiye edilip evrensel ahlak kuralları ile donatılırken bir taraftan da muhasebe mesleği açısından yetiştirilmelidir. Eğer sistemin iyileştirilmesine insan merkezli başlanılmaz ise dini, milleti, mezhebi ne olursa olsun vicdanı boş, bireysel erdemlerden uzak olan insanlar etik davranıştan ve mesleki yeterlilikten uzak düşecektir. Her insan kendi vicdanının bekçiliğini yaptığı müddetçe etik davranışlar bütünsel olarak sağlanmış olacaktır. Toplumun genelinin refahı, huzuru, güveni ve dolayısı ile ilerleyip kalkınması hem mesleki hem de insani yetkinliğinin artması ile mümkün olacaktır.

Bu konuda asla herhangi bir din merkezli olmayan “Etik Enstitüleri” kurulmalı ve burada yetiştirilen akademisyenler ile de “Etik Merkezleri” açılmalıdır. Yeterlilik sınavı sonrası her muhasebe meslek mensubu bu Etik Akademilere alınmalı burada belli bir terbiyeden ve usulden geçirildikten sonra mesleğe kabul edilmelidir. Mesleğe kabul sürecinde ise belli bir uzmanlık hiyerarşisi izlenilmeli kişi en son uzman olarak değerlendirilmelidir. Etik davranışların uygulanırılığını sürekli kontrol altında tutulmalı ve etik dışı davranışların yaptırımları caydırıcı nitelik taşınmalıdır. Bur süreçte öncü rolü TÜRMOB ve TESMER’in üstlenmesi kaçınılmaz zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. 2012. İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Arslanoğlu, İ. 1997. Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Kayıt No:10. 203, Fası: 8, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Arslanoğlu, İ. 2004. “Fütüvvetnamalar ve Bir Fütüvvetname”, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.
- Başaran, İ. E. 1995. Hoşgörü ve Eğitim, Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç.Dr. İnyet Pehlivan, Unesco Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın No: 139, Ankara.
- Baydar, T. 2004. Yönetim Etiği Açısından İngiltere’deki Kamu Yönetimi Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Bayraktaroğlu, S., R.Ö. Kutanis ve Y. Özdemir. 2005. "Etik Eğitiminde Nere-
deyiz?: İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri Örneği", Sakarya Üniversitesi,
2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, 18-19 Kasım.
- Çelik, M. 2001. Fütüvvet Ahlakı, Misak Yayıncılık, Ankara.
- Demir, A. 2002. Fütüvvet Teşkilatının Kökeni, Teşekkülü ve Türkiye Selçuk-
lularında Durumu, Türkler, Cilt:7, Yeni Türkiye Dergisi, Konya.
- Ekinci, Y. 1991. Ahilik, 3. Baskı, Sistem Ofset, Ankara.
- Fromm, E. 1995. Erdem ve Mutluluk, Tercüme: Ayda Yörükkan, Türkiye İş
Bankası Yayınları, Ankara.
- Gölpınarlı, A. 1949. "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakla-
rı", İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Cilt:11, İstanbul.
- Göksu, S. 2000. "Sokrat ve Eflatun'dan Günümüze Ahilik", Polat Kitapçılık,
İstanbul.
- Güçlü, A., E. Uzun, S. Uzun, Ü. H. Yolsal. 2008. Felsefe Sözlüğü, Bilim ve
Sanat Yayınları, Ertem Matbaası, Ankara.
- Gülvahaboğlu, A. 1991. Ahi Evran Veli ve Ahilik, Memleket Yayınları, An-
kara.
- Hacıgökmen, M. 2013. Konya Kitabı XIV Özel Sayı "Ahi Şecere-Nâme Ve
Fütüvvetnâmelerine Göre Ahi Zaviyeleri" Yeni İpek yolu Konya Ticaret
Odası Dergisi, Aralık, Konya.
- IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu) TÜRMOB, Muhasebe Mes-
lek Mensupları İçin Etik El Kitabı, TÜRMOB Yayınları 457, Ankara 2013.
- İmam Buhari 2008-2012. Sahih'i Buhari Muhtasarı, Tevhid Bölümü 36, Hadis
No: 2231 Hazırlayan: Hanifi Akın, Saadet Yayıncılık, İstanbul.
- İncil. 2012. Yakup'un Mektubu, Kitab-ı Mukaddes Yayınları, Haziran, İstan-
bul.
- Karatay, N. 1942. Osmanlılarda Ahi Teşkilatı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Küçüradi, İ. 2009. Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür
Kavramları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuran-I Kerim 2014. Haz. Hüseyin Elmalı, Ömer Dumlu, Ensar Yayınevi, Ha-
ziran, İstanbul.
- Kurtuluş, B. 2005. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:50, İstanbul.
- MEB 2006. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Geliştirilmesi Projesi, Mil-
li Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Dört Kutsal Kitap ve Ahilik Çerçevesinde Karşılaştırmalı Olarak Etik ve Muhasebe
Meslek Mensuplarında Etik Eğitimi

- Muhyiddin İbn'ül Arabî. 1980. El Fütühat'ül Mekkiye C:2, Çeviri: Nihat Keklik, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, S. 2009. Günümüz Türkiye'sinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Genel Bakış, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 23, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Öztürk, İ. 1993. "Ahilik" Ahilik Yolu Dergisi, Sayı: 84, Şubat.
- Platon. 2014. "Sokrates Savunması", Haz. Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- Platon. 2011. "Gorgias". Haz. Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- Sülemî. 1950. Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin İslam Tarihinde İlk Melâmet, Tercüme: Ömer Rıza Doğrul, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Şeker, M. 2011. Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet Namelerinin Yeri, Ötüken Neşriyat, Eylül, İstanbul.
- Tevrat. 2011. Eski Antlaşma, Mısır'dan Çıkış, Kitabı Mukaddes Yayınları, İstanbul.
- Torun, A. 1996. Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnameler, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu (13-15 Ekim 1993) Bildirileri, Ankara.
- Türkeri, M. 2009. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:30, İzmir.
- Ünsal, A. 2009. "Muhasebe Etik Eğitim Sistem Bileşenlerinde Sürekli Etkin Eğitim" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22.
- Yunus, E. 2010. Yunus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Derleyen: Cahit Öztelli, Özgür Yayınları, İstanbul, Haziran.
- Zebur.